

ว่าว อู๋

ว่าว เป็นเครื่องเล่นชนิดหนึ่งทำด้วยกระดาษสำหรับปล่อยให้ลอยไปตามลม ทั้งนี้ ว่าวในล้านนา มี ๒ ประเภทคือชนิดที่ใช้สายเชือกยึดไว้ให้ตั้งตัวสูงขึ้นไปในอากาศ เรียกว่า **ว่าว** หรือ **ว่าวลม** และชนิดที่ทำเป็นถุงรับความร้อนจากควันท่อไฟเพื่อพุงให้ลอยขึ้นไปในอากาศได้ เรียกว่า **ว่าวควัน** **ว่าวรม**หรือ**ว่าวสม** และตอนหลังมักมีผู้เรียกว่า **โคมลอย**

ว่าวควัน **ว่าวรม** (อ่าน “ว่าวสม” แต่ก็มีผู้ออกเสียงเป็น “ว่าวลม” และเขียนว่า **ว่าว ลม** อีกด้วย) เป็นเครื่องเล่นที่ต้องทำกันอย่างจริงจัง เพราะต้องลงทุนและทำในรูปแบบที่ละเอียด มิฉะนั้นว่าวจะบ่ขึ้น คือไม่ยอมลอยขึ้นไปในอากาศ

ว่าวควัน นิยมทำกันอยู่ ๒ แบบคือ **ว่าวสี่แจ่ง** คือว่าวที่ทำเป็นทรงสี่เหลี่ยม และ **ว่าวมน**คือว่าวที่ทำเป็นทรงมนทางด้านหัวละด้านท้าย

วาวสีแจ่ง

ဝဲၵ်းလူ

วาวสีแจ่ง ที่นิยมทำกันนั้นจะใช้กระดาษวาว คือกระดาษสีที่เนื้อบางแน่นและเหนียว โดยใช้กระดาษวาวนี้จำนวน ๓๖ แผ่นมาต่อเข้ากันเป็นหกด้าน คือด้านข้างทั้งสี่รวมทั้งด้านบนและล่าง ด้านละ ๖ แผ่น ส่วนสำคัญที่สุดของวาวนี้ก็คือด้านปาก ในการทำปากวาวนั้น ให้พับครึ่งกระดาษสอง ครั้งเพื่อหาจุดศูนย์กลาง นำเอาเชือกหรือด้ายมาวัดจากจุดศูนย์กลางไปหาขอบกระดาษ แบ่งเชือก ออกเป็นสามส่วน ยกมาใช้เพียงส่วนเดียวแล้วแบ่งเป็นสามส่วนอีกครั้งหนึ่ง แล้วตัดสามส่วนนั้น ให้เหลือเพียงสองส่วนเพื่อเป็นความกว้างของปากวาว ตัดกระดาษออกเป็นวงกลมให้มีขนาดย่อมกว่า ปากวาวเล็กน้อย จากนั้นเอาไม้ไผ่ยาวประมาณ ๑.๒๐ เมตร มาเหลาเป็นเส้นกลมขนาดประมาณ ครึ่งเซนติเมตร แล้วขุดเป็นวงกลมตามขนาดที่กำหนดและผูกยึดไม้ขอบปากวาวให้แน่นหนาทั้งสี่ด้าน เมื่อนำวงไม้ไผ่ไปวางเป็นขอบปากวาวแล้วพับกระดาษขึ้นมาปิดด้วยกาวหรือแป้งเปียก

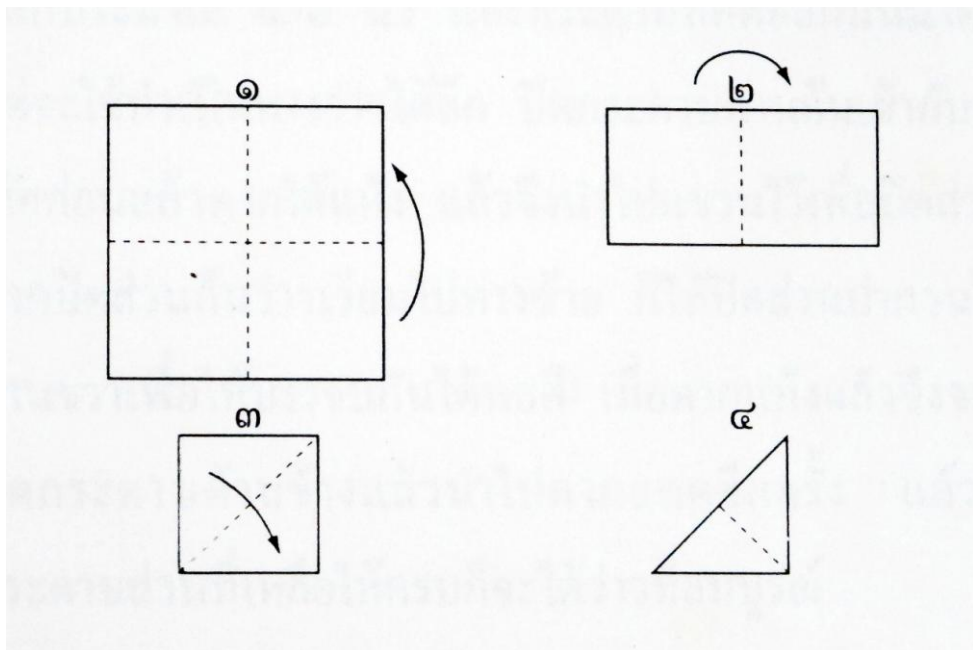
ด้านกันของ**วาวสีแจ่ง**นั้น จะทำจากไผ่ตรงกลางเพื่อที่จะใช้**ไม้ส้าว**สอดไว้ในตอนรมด้วย ควันเมื่อจะปล่อยวาว ทั้งนี้**ส้าว**หรือช่างบางคนอาจไม่ทำ**หมง**หรือจุกดั่งกล่าวก็ได้ เมื่อได้ส่วนปากและ ส่วนกันเรียบร้อยแล้วก็จะนำกระดาษในแต่ละด้านมาต่อขึ้นเป็น **วาวสีแจ่ง**

ว่วมน ๐๖๕

ว่วมน คือ ว่วมทรวงมนนั้นนิยมใช้กระดาษว่วอย่างน้อย ๖๔ แผ่น สำหรับทำส่วนปาก และก้นอย่างละ ๑๒ แผ่น ส่วนด้านข้างนั้นต้องใช้กระดาษ ๔๐ แผ่นด้วยกัน หากจะทำให้ใหญ่กว่านี้ ก็ต้องทำให้ได้สัดส่วนที่ลงตัวกันได้พอดี

เมื่อใช้กระดาษติดกระดาษเข้าด้วยกันเป็นส่วนปากและส่วนก้นด้านละ ๑๒ แผ่น และนำไป ตากให้แห้งแล้วก็นำมาพับ ดังนี้

จากนั้นให้เอาด้ายวัดจากจุดศูนย์กลางถึงริมกระดากที่พับแล้วขีดให้เป็นรูปโค้ง ซึ่งเมื่อตัดแล้วจะคลี่ออกมาเป็นวงกลมได้พอดี เหลือส่วนที่จะพับติดเข้ากับวงไม้ขอบปากว่าว ส่วนเชือกที่ใช้วัดนั้น ให้แบ่งเป็นสามส่วนแล้วเอาหนึ่งส่วนมาแบ่งออกเป็นสามส่วน และใช้เพียงสองส่วนเพื่อทำเป็นขนาดของปากว่าว (สำหรับบางคนอาจทำให้มีขนาดแตกต่างไปจากนี้บ้าง) ส่วนกันของว่าวก็จะทำ **หมง** หรือจุกเพื่อเป็นที่สอดของ **ไม้ลำว** ในช่วงการรรมหรืออัดควันเข้าไปในว่าว

ในการปิดกระดากว่าวนั้นจะต้องพับด้านข้างเพื่อตัดออกประมาณ ๕-๖ นิ้ว และกระดากที่ตัดออกนั้นมิได้ทิ้งไปแต่จะใช้ทำหางว่าวได้อีก ปิดกระดากด้านกันเข้ากับตัวว่าวเสียก่อนแล้วตากให้แห้ง แล้วจึงนำไปแขวนไว้เพื่อปิดส่วนปาก หากปิดส่วนกันว่าวเวียนไปทางซ้าย ก็ให้ปิดส่วนปากวนไปทางด้านขวาเพื่อให้บรรจบกันได้พอดี เมื่อตากแห้งแล้วจึงจะนำมาปิดกระดากด้านข้างแล้วนำไปตากแดดอีกครั้ง แล้วจึงปิดกระดากส่วนที่เหลือให้ครบก็จะได้ว่าวที่สมบูรณ์

สำหรับท่านที่เกิดใน **ปีเส็ด** หรือปีจอ นั้น ตามธรรมเนียมชาวล้านนาถือว่า **ชุกธาตุ** หรือครั้ง ที่วิญญาณมาปฏิสนธิ นั้นจะพักอยู่ที่เจดีย์จุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เสียก่อน ดังนั้นผู้ที่เกิดใน **ปีเส็ด** จะถือว่าเป็นพระธาตุประจำปีเกิดของตนคือพระธาตุเจ้าจุฬามณี เมื่อเดินทางไปไหว้พระธาตุปีเกิดของตนไม่ได้ก็มักทำว่าวให้นำเครื่องสักการะของตนไปแทน โดยจัดทำ **สะทวง** (อ่าน “สะตวง”) คือกระบะบัตรพลีซึ่งบรรจุเครื่องบูชาต่างๆ ผูกไปกับปากว่าวด้วย และต่อมาก็มีผู้จัดทำกระบะบัตรพลีเช่นเดียวกันผูกไปกับว่าวเพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์ของตนก็มี ทั้งนี้พบว่ามักจะมีการเขียนที่กระดากปะไว้ที่บริเวณปากว่าวมีใจความทำนองในที่ว่า บอกชื่อและที่อยู่ของเจ้าของว่าว เหตุผลในการทำว่าวครั้งนั้น และอาจบอกให้นำป้ายดังกล่าวไปรับเงินรางวัลจากเจ้าของว่าวก็มี

วาระที่จะ **ปล่อยว่าว** หรือ **รรมว่าว** (อ่าน “สมว่าว”) นั้นคือในวัน **ยี่เพง** (อ่าน “ญี่เป็ง”) คือวันเพ็ญเดือนยี่ ซึ่งตรงกับวันเพ็ญเดือนสิบสองของไทยภาคกลาง พอถึงเวลาสาย น้ำค้างแห้งแล้วชาวบ้านจะทำ **สะทวง** (อ่าน “สะตวง”) คือกระบะบัตรพลีขนาดเล็กบรรจุเครื่องพลีกรรม ห้อยไว้ที่ปากของว่าวโดยกล่าวเป็นสองนัยว่า เพื่อไปบูชาพระธาตุเกตแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และบ้างก็ว่าเพื่อส่งเคราะห์ให้ลอยไปเสีย ชาวบ้านมักจะนำว่าวไปรรมหรือปล่อยที่ลานหน้าวิหาร

ในการ **รรมว่าว** หรือ **ปล่อยว่าว** นั้น โดยหลักการใช้ควันไฟซึ่งมีความร้อนอัดเข้าไปในว่าว เมื่ออากาศภายในว่าวมีอุณหภูมิสูงกว่าภายนอก โดยเฉพาะเดือนยี่ที่มักจะเป็นเดือนพฤษภาคม

ที่มีอากาศเย็นนั้น ว่าวก็จะลอยขึ้นไปในอากาศได้อย่างรวดเร็ว ทั้งนี้จะต้อง **ปล่อยว่าว** ก่อนเวลาเที่ยง เพราะว่าการที่อากาศภายนอกจะต่างจากภายใน ทำให้ว่าวขึ้นได้ดี

ขั้นตอนและวิธีการในการรอมว่าวนั้น ชาวบ้านจะแบ่งกันออกเป็นสองกลุ่ม กลุ่มหนึ่งจะช่วยกันใช้พัดหรือกระดิ่งพัดเอาลมเข้าไปในว่าวให้พองตัว และจะมีคนหนึ่งเอา**ไม้ส้าว**สอดเข้าที่**หมงว่าว** เพื่อประคองมิให้ว่าวกองกับพื้น ขณะเดียวกันอีกกลุ่มหนึ่งก็จะก่อไฟให้มีขนาดเล็กแต่ไฟแรงสูง โดยมากมักจะใช้ชันหรือผ้าชุบน้ำมันเผาในปื๊บแล้วนำกากกล้วยมาทำเป็นกรวยครอบปื๊บไว้ เมื่อเห็นว่าว่าวที่อัดลมไว้พองดีแล้วก็จะช่วยกันประคองเอาปากครอบเข้าที่กรวยกากกล้วย แล้วเร่งไฟเพิ่มควันและเพิ่มความร้อนขึ้นเรื่อยๆ ขณะเดียวกันก็จะสังเกตดูรอยรั่วที่ควันลอยออกมา หากพบก็จะใช้กระดาษแตะกาวไปปิดเสีย เมื่อว่าวได้ควันและความร้อนเข้าไปมากแล้วก็จะเกิดอาการ**ลู่มือ**คือทำท่าจะลอยขึ้นแล้ว ก็จะนำเอาหางซึ่งม้วนไว้และมีประทัดล้ามสายชนวนมาติด และเอา**สะทวง**มาแขวนเข้าที่ส่วนปากพอว่าว**ลู่มือ**มากขึ้นเห็นว่าพอจะปล่อยได้แล้วก็จะ**ท็อกค็อก** (อ่าน “ต็อกก็อก”) คือโยกว่าวขึ้นลงสองสามครั้งแล้วจึงปล่อยมือ ว่าวซึ่งเป็นตุ้มลมร้อนก็จะยกตัวขึ้น พอสองเลยยอดมะพร้าว ประทัดดอกแรกจะระเบิดแล้วปล่อยให้หางคลี่ลงมา และประทัดจะระเบิดเป็นระยะๆ ไป บางครั้ง **สล่า**อาจทำร่มหรือเครื่องบินจำลองติดขึ้นไปด้วย พอได้ระยะก็จะมีประทัดระเบิดปล่อยร่มหรือเครื่องบินให้ลอยลงมา

แหล่งสำหรับเผาเชื้อเพลิงนั้น สล่าอาจทำไว้ต่างกันคืออาจใช้ปื๊บหรือหม้อครอบด้วยกากกล้วย ใช้หม้อซ้อนกันแล้วเจาะรูที่ก้นหม้อที่ซ้อนด้านบน ในระยะหลังนิยมใช้ผ้าชุบน้ำมันโซล่าพันกับท่อนไม้ไฟ แล้วสอดไว้ในกระบอก เมื่อจะใช้การก็ดันให้ส่วนที่พันผ้าไหลออกมาจุดไฟ แล้วผู้ถือจะมุดเข้าไปอยู่ด้านล่างของปากและยื่นคบไฟนั้นให้ลุกอยู่ในว่าวจนว่าวนั้นพองตัวและร้อนเต็มที่จึงปล่อยว่าว

ว่าวควันนี้ หากสบโอกาสดีแล้วก็จะลอยไปได้สูงและไกลมาก โดยพบว่าเมื่อประมาณ พ.ศ.๒๔๘๐ มีว่าวแบบนี้ลอยมาตกที่บริเวณ**ภูวาว**ใกล้ถนนสายเชียงใหม่-ดอยสะเก็ด ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ประมาณ ๘ กิโลเมตร มีป้ายเป็นภาษาพม่าบอกว่ามาจากเมืองมะละแหม่งและบอกให้นำป้ายนั้นไปรับรางวัล ซึ่งเล่าสืบกันว่าชาวพม่าในเชียงใหม่เดินทางไปกลับเมืองเมาะตะมะใช้เวลาประมาณสามเดือน ครั้งนั้นชาวเมาะตะมะต้อนรับชาวเชียงใหม่อย่างเอิกเกริกและได้พากันมาทำพิธีในจุดที่ว่าวตกอีกด้วย ในคราวที่อาจารย์ไกรศรี นิมมานเหมินทร์ ปล่อยว่าวของท่านไปเมื่อประมาณ พ.ศ.๒๕๒๐ ก็ปรากฏว่าชาวจังหวัดชัยภูมินำเอาว่าวทั้งตัวมารับเงินรางวัล ๒๐๐ บาทจากท่าน ว่าวของชาวอำเภอ

ล้านปาดองก็เคยมีพี่น้องชาวจังหวัดแพร่ นำเอาหลักฐานมาแสดงเพื่อรับรางวัล และเร็วๆ นี้ ก็มีชาวเมืองหลวงพระบางส่งหลักฐานว่าวของเทศบาลนครเชียงใหม่เพื่อรับรางวัลอีกด้วย

ว่าวไฟ

ว่าวไฟ เป็นเครื่องเล่นที่ปล่อยให้ลอยด้วยหลักการเดียวกันกับ **ว่าวรม** หรือ **ว่าวควีน** เพียงแต่จะปล่อยให้ลอย **ว่าวไฟ** กันเฉพาะในเวลากลางคืนเท่านั้น วิธีทำ **ว่าวไฟ** ก็เหมือนกับการทำ **ว่าวรม** เพียงแต่ **ว่าวไฟ** จะมีส่วนปากใหญ่กว่า **ว่าวรม** เท่านั้น

ในปัจจุบัน (พ.ศ.๒๕๓๙) พบว่ามีวิธีการทำ **ว่าวไฟ** ง่ายขึ้นกว่าเดิม โดยใช้กระดาษว่าวเพียง ๑๒ แผ่นติดกาวต่อกันเป็นทรงกระบอก ส่วนปากนั้นใช้ไม้ไผ่ยาวประมาณ ๑.๕ เมตร กว้างประมาณครึ่งเซนติเมตร เหลือให้มีส่วนแบนเล็กน้อย ขดเป็นวงกลมขนาดเท่ากับด้านล่างของ **ว่าวไฟ** เมื่อติดเข้ากับขอบล่างดังกล่าวแล้วก็พับกระดาษจากส่วนปากขึ้นประมาณ ๑ เซนติเมตรเพื่อปิดทับขอบไม้ไผ่ ส่วนหัวของ **ว่าวไฟ** จะใช้กระดาษว่าว ๒ แผ่นตัดให้เป็นวงกลมต่อเข้ากับส่วนปลายของส่วนปลายเข้าแล้วนำไปตากแดดให้แห้งก็เป็นอันเสร็จเรื่องการทำ **ว่าวไฟ**

ส่วนแหล่งพลังงานในการยก **ว่าวไฟ** ให้ลอยขึ้นนั้น แต่เดิมใช้ **ขี้ยา** คือชันทำเป็นแท่งกลมหรือทรงกระบอกขนาดประมาณหนึ่งกำมียาวประมาณหนึ่งศอก ซึ่งเรียกว่า **ควยว่าวไฟ หมงขี้ยา แกนกลาง หรือกระบอง** แล้วใช้ลวดมัดให้ **ควยว่าวไฟ** โผล่เหนือลวดที่มัดสองส่วน และมัดที่คูดั้นชันดังกล่าวไว้ตรงกึ่งกลางของปากว่าวโดยให้ท่อนั้นหงายขึ้น เมื่อจะ **ปล่อยว่าวไฟ** นั้นก็ให้นำเอา **ว่าว**

ไฟที่มีดุ้นชั้นมัดไว้แล้วนั้นมาวางเอนไว้ เมื่อจุดดุ้นชั้นมีไฟลุกขึ้นแล้วก็ค่อยๆ ยก**ว้าวไฟ**ตั้งขึ้นเพื่อให้ส่วนปากของว้าวครอบเอาความร้อนจากดวงไฟไว้ทั้งหมด เมื่อจุดไฟได้ระยะหนึ่งแล้ว อากาศภายในว้าวจะร้อนและเบากว่าภายนอก ทำให้ว้าวขึ้นสู่อากาศได้

ในระยะหลัง (พ.ศ.๒๕๓๙) พบว่านิยมใช้กระดาษชำระชนิดม้วนมาตัดเอาเพียงหนึ่งในสี่ของม้วน แล้วชุบกับขี้ผึ้งละลาย ชุบกับน้ำมันพืชหรือน้ำมันก๊าดก็ได้ และใช้ลวดสองเส้นผูกก่อนกระดาษชุบไขไว้ตรงกึ่งกลางแทน**ควยว้าวไฟ**ตามแบบเดิม

ว้าวไฟที่มีดวงไฟลูกสว่างที่ลอยไปตามลมบนในท้องฟ้า นั้น เมื่อเชื้อเพลิงหมดแล้วก็จะลดระดับต่ำลงมาตามลำดับ ก่อนเชื้อเพลิงที่ทำขึ้นในยุคหลังนั้น โดยปกติแล้วจะไหม้หมดก่อนลงถึงพื้น ดังนั้นแม้ **ว้าวไฟ** จะตกลงมาบนหลังคากระท่อมที่มุงด้วยหญ้าคา กระท่อมนั้นก็ไหม้ไหม้ แม้กระท่อมเจ้าของกระท่อมทั้งเจ้าของกระท่อมที่นอนอยู่ก็อาจไม่ได้ยินเสียง**ว้าวไฟ**ที่โรยตัวลงนอนบนหลังคากระท่อมก็ได้ (แต่ถ้าใช้ก้อนเชื้อเพลิงแบบเก่าที่ทำเป็น**ควยว้าวไฟ**หรือ**หมงว้าวไฟ**นั้นอาจจะเผาไหม้ไม่หมดก็มี)

ในพิธีปิดการแข่งขันกีฬาซีเกมส์ที่เชียงใหม่ในปี พ.ศ.๒๕๓๙ นั้น ก็ได้ใช้ **ว้าวไฟ** ลอยขึ้นฟ้าไม่ต่ำกว่า ๓,๐๐๐ ดวงด้วยกัน

กล่าวกันว่า **ว้าวควัน** หรือ **ว้าวไฟ** ที่ตกลงในที่ดินหรือบนบ้านของผู้ใด ผู้นั้นก็มักจะโชคร้ายเพราะถือว่าเจ้าของว้าวดังกล่าวปล่อยเคราะห์ของตนไปกับว้าวดังกล่าวนั้น แต่ปัจจุบันความเชื่อดังกล่าวลดน้อยลงแล้ว เพราะมีผู้นิยมปล่อย **ว้าวควัน** และ **ว้าวไฟ** เป็นจำนวนมากในโอกาสต่างๆ โดยเฉพาะการ**ปล่อยว้าวไฟ**นั้นนิยมปล่อยกันทุกโอกาส เช่น งานฉลองปีใหม่ งานฉลองคล้ายวันเกิด ฯลฯ โดยสามารถซื้อได้จากแม่ค้าในตลาดวโรรส จังหวัดเชียงใหม่

ปัจจุบันนิยมเรียกหรือเรียกเพราะไม่รู้ตามแบบภาคกลางโดยเรียก **ว้าวควัน** ว่า “โคมลอย” และเรียก**ว้าวไฟ**ว่า “โคมไฟ” ทั้งๆ ที่โคมแปลว่าเครื่องใช้ที่ให้แสงสว่าง

ทั้งนี้ การที่คิดว่า **ว้าวควัน** และ **ว้าวไฟ** เป็นของเล่นที่เป็นมรดกสืบเนื่องกันมานานแล้ว นั้น น่าจะไม่ถูกต้อง เพราะกรรมวิธีการผลิตกระดาษของล้านนา ยังไม่สามารถผลิตกระดาษที่บางและเหนียวได้ กระดาษสาซึ่งผลิตได้ในล้านนานั้น แม้จะบางก็จริงแต่ก็มีรูพรุนไปตลอดทั้งแผ่นจนไม่มีทางที่จะอุ้มความร้อนหรือควันไว้ได้นาน หากจะผลิตกระดาษไม่ให้มีรอยร้าวก็ต้องทำให้มีลักษณะหนาอย่าง “กระดาษหนังสือ” ซึ่งไม่อาจนำมาทำ **ว้าวควัน** หรือ **ว้าวไฟ** ได้ เพราะมีน้ำหนักมากจนเกินไป

ดังนั้นหากจะมีการสันนิษฐานแล้ว ก็น่าจะเป็นไปได้สูงมากที่ว่าเป็นการทำตามแบบของพวกฝรั่ง โดยเฉพาะในเมืองเชียงใหม่ โดยเฉพาะพวกมิชชันนารีนำเข้ามาเผยแพร่ที่จังหวัดเชียงใหม่หลังจากการเดินทางมาถึงจังหวัดเชียงใหม่เมื่อ พ.ศ.๒๔๑๑

บรรณานุกรม: มุลินธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. ม.ป.ป. สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.

จัดหาข้อมูล: ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิทยา วราสวัสดี. อาจารย์ภาควิชาฟิสิกส์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

ถ่ายภาพ/จัดพิมพ์/เผยแพร่: อนุสรณ์ วิจารณ์ปรีชา นักวิชาการศึกษา งานพิพิธภัณฑ์การเกษตรและวัฒนธรรมไทย ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยแม่โจ้.